

Bogáthi Miklós külföldi tanulása.

A reneszánsz és hitújítás korában egész Európa népeit elfogó nagy szellemi fellendülés okozta, hogy ifjaink a XVI. században a külföldi, kivált pedig a német és olasz egyetemeket nagy számmal keresték fel. Egy ilyen külföldön tanuló magyar ifjúnak, Bogáthi Miklósnak négy levelét mutatom be itt, az Erdélyi Nemzeti Múzeumi levéltárból, melyek közül hármat nagybátyjához, homoródszentpáli Kornis Farkashoz írt, egyet pedig nejehez, Bethlen Krisztinához.

Bogáthi Miklós külföldi tanulmányait az 1589—1595 közti években Heidelbergben, Padovában és Báthory Zsigmond segítségével Rómában végezte.

A Bogáthi Miklós személye körüli eddigi zavart részben az okozta, hogy vele egy időben élt a hírneves költő és teológus Bogáthi Fazekas Miklós és a két hasonló nevű embert sokan összetévesztették és az egyik dolgait a másiknak tulajdonították.

Így egyik helyen Bogáthi Fazekas Miklósról írják, hogy 1589-ben Heidelbergben és 1591-ben Padovában tanult, s 1603-ban Székely Mózes pártján harczolva, a brassói csatában elesett.¹ De ma már tudjuk, hogy Bogáthi Fazekas Miklós abban az időben, mikor a másik Bogáthi Miklós külföldön tanult, Kornis Farkas udvarában tartózkodott és 1592-ben halt meg.² Egy másik munkában pedig azt a kérdést vetik fel, vajjon a külföldön járó Bogáthi Miklós nem a fia-e Bogáthi Fazekas Miklósnak?³ Mások pedig tudják ugyan, hogy a két Bogáthi között semmiféle rokonság nincsen, hanem viszont két más Bogáthi Miklóst különböztetnek meg. Az egyik testvérével, Menyhérttel élénk szerepet játszik Erdély közéletében, a másik pedig külföldön tanult.⁴ Azt is állítják, hogy Bogáthi János, kit 1601-ben Székely Mózes katonái, mivel a székelyeket a Basta táborába akarta vezetni, megöltek, Bogáthi Miklós fia volt, természetesen azok szerint, kik ezt állítják nem a külföldön tanuló Bogáthi Miklóse, hanem a másiké.⁵

Az első kérdésre, a mi a két Bogáthi Miklós egy-személyiségét illeti, a választ már fentebb megadtuk s így ez a kérdés teljesen tisztázva van.

Éppen így könnyen végezhetünk a másik állítással is, hogy ő Bogáthi Fazekas Miklós fia lett volna, mert ma azt is tudjuk, hogy Miklósunk

¹ Pallas Lexikon III. k. 416. l.

² Keresztény Magvető 1902. 270. l. Bogáthi naptári feljegyzései.

³ Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái I. k. 1162. l.

⁴ Nagy Iván: Magyarország családai II. k. 152. l. Turul 1892. 179. l. Kis Bálint: A Bogáthiak.

⁵ Nagy Iván és Kis Bálint az idézett helyeken.

a Bogáthi Boldizsár és homoródszentpáli Kornis Margit fia volt és még két testvére is volt: Menyhért és Druziánna. Ez előbb Barcsay Andrásnak, utóbb Csercesel Márk vajdának és végül harmadszor Vass Ferencznek volt a felesége. Féltestvére volt neki Kaczay Petronella, háportoni Forró Jánosné, édes anyja első férjétől Kaczay Ferencztől.¹

A harmadik kérdés sem okozhat nagyobb fejtörést, mert abban, hogy Bogáthi Miklósnak Menyhért testvére volt, annak bizonyítékai a vele egyidőben Heidelbergben és Padovában levő unokafivérének Kornis Györgynek az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában őrzött levelei, melyekben több helyen úgy említi Bogáthi Menyhértet, mint a vele együtt lakó és tanuló Bogáthi Miklós testvérét. Mivel pedig más Bogáthi Menyhértről nincsen tudomásunk, önként következik, hogy az eddig két személynek tartott két Bogáthi Miklós, csak egy ember volt. Tehát az a Bogáthi Miklós, ki Görgény birtokosa volt és ki többször szerepel az 1600 körüli években egy azzal a Bogáthi Miklóssal, ki pár évvel azelőtt külföldi egyetemeken járt. Így az a nézet sem állhat meg, hogy Bogáthi János a Bogáthi Miklós fia volt. Nagy Iván és Kis Bálint ezt Bethlen Farkas után mondják, pedig hogy tévesen, azt az egykori krónikás e szavai is tanúsítják: „Mózes fogságának egyéb oka volt ez is, hogy Mózes Bogáthi Jánost, Bogáthi András fiát levágatta volt”²

Ezt a Bogáthi Andrást pedig azonosnak vehetjük Bogáthi Boldizsár testvérével. István fiai voltak és így Bogáthi János Miklósnak unokatestvére volt.³ Hogy tényleg voltak-e Bogáthi Miklósnak gyerekei nem tudjuk. Felesége volt enyingi Török Katalin, Kis Bálint szerint, előbb mihályi Csáki István felesége,⁴ míg Kemény József szerint Csáki második ura volt Török Katalinnak, a harmadik Dengelegi Mihály.⁵

Bogáthi Miklós először a heidelbergi egyetemre iratkozott be 1589 januárius 25-én.⁶ Alábbi levele szerint Heidelbergben együtt lakott és tanult a nálánál fiatalabb, de régebben, 1587 óta ott levő unokatestvérével Kornis Györggyel. Velők együtt volt Kornis Miklós és György öccse, mint János Kázmér régens-herczeg udvarának egyik apródja.

Kornis György 1591-ben a padovai egyetemre akart átmenni és miután Bogáthi Boldizsár beleegyezését megkapták, vele ment Bogáthi Miklós is. Heidelbergből 1591 szeptember 18-án indultak el és október 17-én értek Padovába, az egyetemre október 21-én iratkoztak be, még pedig a bölcsészeti fakultásra. Padovában szintén együtt laktak Kornis Györggyel és havonta lakásért és ellátásért hat aranyat és negyven magyar pénzt fizettek. Később megpróbálták, mint mások is tették, hogy a mindennapi ételmelet naponta szerezzék be, de nem sok hasznuk volt rajta. 1592 november 6-án Bogáthi Miklós hazautazott Erdélybe, magával vivén Kornis Györgynek Eőssi Andrásához küldött levelét, a

¹ A Bogáthiak családfája, Turul 1892. 179. l.

² Erdélyi Történelmi adatok I. k. 210. l. Székely Mózesnek Báthory Zsigmond által való elfogatását érti.

³⁻⁴ Turul 1892. 179. l.

⁵ Die Familie Kis Csáki de Karkó alias de Mihály; Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge II, k. 87. l.

⁶ Toepke: Die Matrikel der Universität Heidelberg II. k. 142. l.

melyből azt lehet kiolvasni, hogy Bogáthi némiképpen Eössi is segítette külföldi tanulásában.¹ Erdélyben való tartózkodása alatt annyira megnyerte tetszését Báthory Zsigmond gyóntatójának, Carrillo Alfonz jezsuita atyának, hogy a fejedelmet rábírta, hogy Bogáthinak az örök városban való tanulására subsidiumot adott.²

Most már nem tartózkodott sokáig otthon, hanem 1593 május havában visszaindult Padovába, a hová — levelének tanúsága szerint — Bécsen át július havában érkezett meg.

Bogáthi Miklós tehát készült Rómába és vele akart menni Kornis György is, kinek atyja szintén beleegyezett, hogy fia elmenjen Rómába. Ugy tervezték, hogy a nagy hőség miatt csak szeptemberben, vagy októberben mennek Rómába és mivel Padovában az előadások júliusban bevégeződtek, a nyarat Sienában töltik, a hol „jó academia és sok fő tudós emberek is vadnak.“ Az örök várost azonban csak Bogáthi látta meg, mert a különben is beteges Kornis György még elindulás előtt meghalt. Meddig volt Rómában nem tudjuk, utolsó levelét 1595 februárius 10-én még onnan küldötte Kornis Farkasnak, de ha az atyja határozott kívánsága, ki a hazatérését sürgette, nem változott meg, úgy feltehetjük, hogy nemsokára elhagyta Rómát.

Életének további folyama nem tartozik dolgozatunk keretébe, csak annyit említettünk, hogy mindig azon a párton harcolt, mely veszélyesnek tartotta Erdélynek a Habsburgok uralma alá jutását. Politikai nézeteihez való ragaszkodását életével fizette meg a brassói csatában 1603 július 17-én.³

1.

Heidelberg, 1591 januárius 17.

Bogáthi Miklós Kornis Farkasnak.

S. D. Magnam voluptatem ex literis Generositatis Tuae caepi, quod quam optaram et speraram, habere eam cum tota familia valetudinem, cognovi, ea ut incorrupta quam diutissime maneat, ex animo precor. Nobis, Generose Domine, nostrisque studiis, ita Deus Optimus Maximus ad hunc usque diem favit, ut nihil plane ad ea, strenue, alacriterque continuanda defuisse queramur. Dominus Nicolaus⁴ quoque communis noster frater, quamvis aulicus ex professo fuerit, dedimus tamen operam, ne eorum quae domi didicerat, oblivisceretur, quin potius tum historicos faciliore legendo, tum scribendo, eam quam haberet eruditionem augetet neque enim profecto est pugnae in viis, neque (quod absque assentationis suspicione diktum velim) hebes ad id, quod melius sit intelligendum: mirum quanto tum ambo principes, tum omnes boni, eum complectantur favore; sed quid dico, cum hac ratione satis fieri Generositati

¹ Kornis Györgynek 1591 november 7-én Padovából írott levele; az Erdélyi Nemzeti Múzeumi levéltár Oklevelek törzsgyűjteményében.

² Veress Endre: Carrillo Alfonz levelezése és iratai. 47. l.

³ Szamosközy IV. k. 200. l.

⁴ Értendő Kornis Miklós.

Tuae non posse, satis superque intelligam? Non me latere potest, quanto cum animi dolore, eum a studiis, cuius iam sacris initiatus erat, avulsum esse, Generositas Tua patiatur: nec profecto possum non condolere, tam fertile ingenium, cultu intermisso sensim sterilesce, meus enim me sensus quanta vis fraterni sit amoris, admonet: sed quid faciamus? adsumus ei in iis, quibus possumus, in iis autem quibus vellemus, non possumus.

Caeterum, ad nostram peregrinationem quod attinet, Generose Domine, eo certe semper fuimus animo, eoque nostra omnia spectare volumus, ne quid Generosis nostris parentibus, nobisque ac tota nostra familia indignum committeremus, neque alio fine eam suscepturi eramus, quam ut maiori cum utilitate, tum in studiis, quibus invigilamus, tum in prudentia, quae, tanquam umbra corpus, subsequitur peregrinationem cum ratione institutam, progredi proficereque possemus. Sed video partim negligentia eorum, quibus literas ad Generositates vestras perferendas commisimus, partim nescio quo nostro fato, ea spe hoc tempore nos esse deiectos: quam quam haud scio an etiam satis esset consultum, hoc anni tempore, quod omnium est studiis aptissimum, pedem nos loco movere, etiam si nullae deficerent occasiones: quare vere potius ineunte, et quidem sumptibus si Generositatibus vestris visum fuerit, ex liberalitate earum instructis nobis illud faciendum esse existimamus. Qua de re satis copiose ad Generosum dominum parentem meum mihi scripsisse videor: quod idem dominum Georgium¹ quoque facturum esse, non ambigo. Paternae me tua Generositas admonet, fraternae charitatis, vinculorumque illorum, quibus equidem libentissime astringor, omnia profecto cupio quae mihi imperat: neque mihi in omni nostra conversatione, res tam erit ulla proposita, quam ut quotidie magis ac magis, in studiorum similitudine, consuetudinis suavitate, vitae atque victus delectatione, sermonisque societate coalescamus.

Generositatem Tuam, diu foeliciterque incolumem cum tota familia valere, divinaque manu protegi ex animo precor.²

Datae Heidelbergae 17 Ianuarii 1591.

Külczime: Generoso domino Volffgango Kornis de Szent Pál, iudici regio sedis [Siculic]alis Udvarhely³ etc. Domino mihi summa observantia colendo.

2.

Heidelberg, 1591 januarius 17.

Bogáthi Miklós Bethlen Krisztinának.

Életemig való szolgálatomat ajánlom Kegyelmednek, mint énnekem mindenkor bizodalmas aszszonyomnak: és az hatalmas istennek nagy hálákat adok rólla, hogy ő szent felsége tii Kegyelmetek felől, ilyen kedvünk szerént való jó hireket adot hallanunk: könyörgök is ő szent felségének, hogy

¹ Vagyis Kornis György.

² Záradéka: Servitor G. T. paratissimus.

³ Tévedésből előbb így írta: Maros.

adjon ő szent felsége Kegyelmeteknek, mind urammal ő Kegyelmével, és az én szerelmes öcséimmal és hugaimmal jó egészséges hoszsú életet. Irhatom aszszonyom Kgdnek magunk állapotja felől, hogy az Uristennek szent neve dicsirtessék, mind György uram, és Miklós uram öcséimmal, jó egészségben vagyunk és az menyire isten erőt adott, azon igyekezünk, hogy az Kglmetektől vött költséget heában el ne kölcsük, hanem minnyájan hivatalunkban el járunk. Az Miklós uram állapotját, az (!) hiszem aszszonyom hogy Kgednek György uram bővön meg írja, bizony én is kívánnám, hogy abba az reménségben, az mellyel Kglmetek el bocsátotta volt, Kglmetek meg ne csalatkozott volna; de immár mi egyébben neki nem szolgálhatunk aszszonyom, hanem az mikor velünk vagyon, az mint illik minden jóra intjük és oktadjuk, ő is bizony abban az állapotban ugy viseli magát, és ugy forgódik, hogy senki jobban tőlle nem kívánhatná. Az fejedelemnek és egyéb utánna való fő embereknek nagy kedvében vagyon: de tudom hogy Kgd az György uram leveléből ezekről elég bővön érthet. Azt hiszem aszszonyom értette Kgd ennek előtte is, hogy mi ketten György urammal együtt laktunk, tanoltunk, és egymást mint atyjafiak szerettük: ennek utánna is azon leszünk aszszonyom, hogy azon atyjafiui szeretet maradhasson meg közöttünk, és az mikor kívántatik, mint ilyen idegen földön, egymásnak szolgáljunk: jól lehet az istennek oly kegyelmes gondviselése volt aszszonyom ez ideig velünk, hogy egyinknek is oly nyavalyája nem volt, az kiben egymást segittenünk kellett volna. Hogy ha uraméknak ő Kegyelmeknek jó akaratjokkal leszen aszszonyom, és ha ő Kegyelmek költséggel idején értet, ez helyet és országot talám mi meg változtatjuk, és más országba megyünk: az ideje bizony, hogy immár meg volna, s ő Kegyelmek is mostan meg engette volna, de jól tudja Kgd, hogy költség nélkül az semmiképen nem lehet: mert, kitől isten oltalmazzon, ha nagy betegség miá vagy más szerencsétlenség miá idegen földön meg fogyatkoznánk, meg gondolhatja Kegyelmetek aszszonyom mint lenne dolgunk. Az Uristen ő szent felsége, tartsa meg aszszonyom tü Kegyelmeteket sok jó esztendőig jó egészségesen, boldogul és adja ő felsége, hogy halhassunk, Kegyelmetek felől mind urammal ő Kegyelmével és szerelmes gyermekivel, az én szerelmes atyámfiaival egyetemben jó egészséget, és kívánságunk szerént való hirt.¹

Datae Hejdelbergae 17 Januarii 1591.

Külczíme: Generosae dominae Christinae Betlen, consorti generosi domini Volff[gangi] Kornis de Szent Pál etc. Dominae mihi plurimum semper confidenti ac observandae.

3.

Padova, 1593 július 25.

Bogáthi Miklós Kornis Farkasnak.

Generose domine etc.² Az Uristentől ő szent felségétől kívánom uram Kgdnek aszszonyommal ő Kglmével és az Kglmetek szerelmes

¹ Záradéka: Kegyelmednek mindenkor kész szolgálja.

² Szokott üdvözlő és leveleit záró sorait alábbi két levelében elhagyjuk, illetőleg csak jelezzük.

gyermekivel, az én atyámfiaival jó egészségét és ez világban való hosszú életét, melyet ő szent felsége engedjen meg tii Kglmeteknek. Dicsirtessék az Uristennek neve én jó egészségben jutottam uram ide és György uramot is jó egészségben találtam, kin mindkettőnknek nagy örömmünk volt. Hogy Kgd talám én reám való tekintetbe is megengedte György uramnak az Rómában való jövetelt, azt ha Isten éltet igyekezem megszolgálni Kgdnek. Az mi ott való létünket nézi is azon leszünk, hogy se tanuságunkban, se egyéb magunkviselésében az Kglmetek reánk való nehézségére vagy panaszolkodására okot ne adjunk. Utunkat mint rendeltük legyen tudom György uram Kgdnek megírja. Az nagy hévség miá nem ifiljük, hogy september előtt Rómába mehessünk, hanem talám Senaban(!) mulatunk, ott is jó academia és sok fő tudós emberek is vadnak, azt az időt is heába el nem töltjük. Írtam vala uram Kgdnek Bécsből is, hogy semmiképpen az Miklós uram öcsém számára való 60 tallérnak szerét nem tehetem. Akkor úgy tetszik, hogy Sebastian Eizler felől írtam volt Kgdnek, hogy mind levélre s mind egyébre gondot visel, de elvétkeztem volt, ha őtet írtam, mert Lazarus Henckellel szoltam, egy ott való fő áros emberrel. Az Uristen ő szent felsége etc.

Patavii, 25 Julii 1593.

Külczíme, mint 1. számu levelén.

4.

Róma, 1595 februáriuus 10.

Bogáthi Miklós Kornis Farkasnak.

Generose domine et avuncule etc.

Az Uristentől ő szent felségétől kívánom uram tii Kegyelmeteknek mind aszszonyommal ő Kegyelmevel és az Kegyelmetek szerelmes gyermekivel, az én szerelmes atyámfiaival jó egészséget és ez világban való hosszú boldog életet, melyet engedjen mindenkoron ő szent felsége Kegyelmetek felől hallanom. Irhatom Kgdnek uram magam felől legyen az Uristennek hála jó egészségben vagyok. Hazánknak nyomorult állapotja felől sok külömb külömbféle hireink vadnak uram,¹ kik közül némelyek féltetnek s némelyek jó reménséggel tartnak. Bánjuk bizony mindnyájan mi is ez háboruságot, de talám az Uristen azért vötte el tollünk az békességet, hogy az hosszú ociumba el ne hidjük magunkat. Könyörgünk az Uristennek, hogy ő szent felsége adja minden jó végre. Itt bizony urunk ő Nagysága felől sok jó hírek hordoztatnak és minnyájan ő Nga felől jó reménségben vadnak, vezérelje Isten minden jóra igyekezetit ő Ngának.² Továbbá uram, énnem atyám parancsolja, hogy haza menjek, kinek az mint itilem talám rövid üdön meg is kell lenni, mivel hogy pedig az üdő így hozta, hogy uram ő Kegyelme is pénzt nem küldhet s az urunk subsidiuma is nem annyi, kivel beérhetném itt lakásomat, kénserítetttem Kgdet talám megbántani irásommal. Az szegény nyavalyás

¹ Az 1594 őszén lefolyt kolozsvári vérengzésre és következményeire vonatkozik.

² Arra céloz, hogy Báthory Zsigmond akkor készült a török ellen.

atyámfia György uram volt adós mintegy nyolczvan aranyammal, ki felől Kgdnek ezelőtt nem írtam, mert nem akartam busítani olyan nagy keserűségében. Mikor azelőtt kimentem vala Olaszországból akkor volt egy lánczom zálagba Paduába, kinek az pénzét én Bécsből neki küldtem vala szegénnek, hogy megváltsa. Ez alatt az láncz elveszett, kiért ő szegény sokat is perlett ott Paduába, de semmit nem nyerhetett. Az pénzt ő nyavalyás elköltötte akkor, mikor én Erdélyben voltam; visszajövelemtkor én sem akarám megfosztani attól az költségtől, az melyet Kgd általam neki küldött vala, s ő is nyavalyás ígírő, hogy első occasioval megfizeti, kiről énnekem bizonságom mind Sombori uram s mind Was Ferencz¹ uram. Kgdet kérem mint uramot, Kgd adja meg mentől hamarébb öcsémnek, had iktathassa kezemhez. Bizonyoson elhigyje Kgd, hogy mostan felére ajándékon esik, ha Kgd megadja, mert ha az nem leszen, sem itt nem maradhatok, sem útra nem indulhatok. Ha Isten ő szent felsége élteti Kgdet és énnekem is módot ad benne, meg is igyekezem Kgdnek szolgálni, ha ez beneficiummal official. Igy ha Paduában viszen Isten, koporsójára is gondot viselhetek az szegény atyámfiának, kit nyilván minnelötte haza menyek megcsináltak. Az mint íram Kgdnek bizonságim is vadnak rólla, s ő magának is szegénnek leveléből megbizonyithatom, mert tudom, hogy írja egy levelébe Páduából, hogy: most is pénzzel kereskedem, azért nem akarlak többel bántani. Úgy vagyom uram, hogy énnekem valami peculiaris chirographusom róla nincsen, mert mi igrén alienumnak véltük az mi atyafiuságunktól egymást anélkül meg nem hinni. Kgdnek azért megszolgálom mint uramnak, Kgd iktassa a pénzt mentől hamarébb öcsém kezében. Az Uristen ő szent felsége etc.

Daten Romae 10 die Februarii 1595.

Külczíme, mint 1. és 3. számú levelein.

(Valamennyi négy levél az Erdélyi Nemzeti Múzeumi levéltár Oklevelek Törzsgyűjteményében; Bogáthi ovalis gyűrűpecsétje nyomával, mert egyik sem maradt meg.)

Dr. Vass Miklós.

¹ Sombori Sándor a László fia és Wass Ferencz a György fia vele egyidőben voltak Olaszországban.